

Silling István

ZOMBOR IPAROSSÁGA A XVIII. SZÁZAD KÖZEPÉN

A középkori fejlett kultúrájú és gazdaságú Bácska a török uralom alatt elvesztette lakosságának jó részét, szellemi és anyagi tőkájének javát. A hajdan virágzó települések egész sora tűnt el, zsugorodott kicsinnyé, jelentéktelenné. A XVII. században az alföldi városok nevei a török nahiják megnevezéseiben éltek tovább, így a zombori nahija is az Alföld e déli városát említi, jelezve, hogy a török a vidék központjává tette meg a hajdani Coborszentmihály települést. A még délebbi, tehát déli szláv területekről érkező jövevények a XVII. század vége felé lassan benépesítik az elhagyott vagy csekély lélekszámú egykori magyar településeket. Zomborba is így érkeznek déli vidékekről ortodox hitű szerbek és római katolikus vallású bunyevácok, akiket abban az időben katolikus rácoknak neveztek, feladva így a kérdést mindmáig, hogy vajon a rác lehetett-e katolikus, amikor kimondottan pravoszláv nemzet; másrészt pedig azt, hogy a délszláv nyelvük miatt nevezték-e rácnak az akkori katolikusokat, akiknek mai utódai közül senki sem szerb. Lényeges azonban, hogy a török kiűzésének idejében javarészt szláv lakossága volt Zombornak. A maradék magyarság nem volt számottevő. Az ő létszámuk majd a XVIII. század folyamán duzzad föl ismét, a németekével együtt.

A határőrvidéki grancsárok kiváltsága, melyet a bécsi uralkodótól kaptak katonai szolgálataikért a végeken, veszélybe került, amikor a Bácska felszabadult a török iga alól. Az újjászerveződő megyerendszer nem ismerte el többé a korábbi előnyjogokat, és minden települést, várost a maga hatáskörébe igyekezett vonni.

Zombor ebben az időben, a XVII. század legvégén s a XVIII. század elején katonai sánc, oppidum militare; fejlettségét tekintve mezőváros. Csak a többi alföldi mezővárostól abban különbözött, hogy nagyszámú határőr-származású lakosa nem akart megyei adófizető paraszt lenni. Hosszú perlekedés támadt emiatt Bács vármegye – melyet hathatósan támogatott a kalocsai érsek, mint a vidék legmagasabb rangú főpapja – és Zombor városa között, míg végül is a zomboriak kieszközölték Mária Terézia királynőnél, hogy Zombort szabadítsa ki nemes Bács vármegye kebeléből, és a szabad királyi városok sorába emelje. Így lett 1749. II. 17-én Zombor szabad királyi város, mint egy évvel előbb Újvidék is. A harmadik ilyen rangú bácskai város, Szabadka erre még majd fél évszázadot vár. A királynő oklevelében a következő olvasható:

„... hogy biztos reményünk lehessen nevezett és különben is sokat népesedett Zombor mezővárosunkról, hogy mihelyt fölszabadulván, kiváltságokkal fölruházva és a szabad királyi városok sorába lesz iktatva, még sokkal jobban meg fog népesedni, mi által az ipar és kereskedelem – mely ezen idők viszontagsága folytán elpusztult vidéken csekély – virágzásnak fog indulni, a termékeinek elárusítására piacot nagyban nélkülöző környék lakosainak (. . .) árucarnokául fog szolgálni . . .” (Zombori Történelmi Levéltár, Oklevélgyűjtemény, 6. sz.).

A királynő tehát nagy kegyesen, 150 000 forintért fölszabadítja Zombor mezővárost. Az adósságot, melyet e rang elnyeréséért magára vállalt, Zombor lakossága hosszú évtizedekig nyögte, s a hitelező Batthyányi Ádám gróf nemcsak a környező pusztákon, de még a város egy részén is kegyúrrá lett.

Az uralkodó oklevelében említett iparosság már abban az időben, a XVIII. század közepén jelen van a városban. Az iparosok minden város történetében, életében jelentős tényezők. Nélkülük elképzelhetetlen lett volna sok igény kielégítése, lett légyen szó akár közösségi, akár egyéni igényekről. De az általuk nyújtott szolgáltatás megélhetést is biztosított ennek a fontos társadalmi rétegnek. Mindezért igen jelentős az iparosok és az ipar szerepe a város fejlődésében.

Zomborban a XVIII. század elején már több iparost is számon tartanak. Egyes iparágak fejlettsége e században valószínűleg annak is tulajdonítható, hogy ezek a török uralom alatt is létező fejlett iparműhelyek továbbélték. Így már 1699-ben, közvetlenül a török félhold ragyogásának elhomályosítása után, Zomborban 31 kézműiparos-műhelyt írtak össze. A Bácskában Zombort csak Baja előzte meg e téren, igaz, fölényesen, mintegy 200 iparosműhellyel. Ez elsősorban Baján a folyami hajózás fejlettségének, a vízi úton történő áruszállításnak az eredménye, hiszen Baja a Dunán fekvő városa a régiónak, míg Zombor kimondottan „szárazföldi” város.

A század első éveiben Zombort 373 család lakta, s az iparosok száma valamelyest csökkent: 12 mester és 10 vendéglős élt a városban.

Húsz év múlva, 1720-ban már 7 szabó, 5 szűcs, 3 lakatos, 2 serfőző, 2 mésszáros, 2 köteles, 1–1 varga és ács szerepel az iparosok listáján.

A XVIII. századi új telepítések megszorították a Bácska lakott településeinek számát, s még inkább a lakosságét. Bár az akkori lakosság kimondottan földművelő, ám iparszükségletei jelentősek. Ez váltotta ki az iparosok számának gyarapodását az Alföld e jól termő, aranyrónának is nevezett tájegységén s ennek városaiban. I. Lipót király idejében már szállingóznak a városba német telepések, akikről köztudomású, hogy sok volt közöttük az iparos. Mária Terézia trónra lépése, 1740 után több iparos is érkezett Zomborba Ausztriából, Sziléziából, Csehországból. Ugyanez történt II. József korában is, s így az iparosok száma jócskán bővült. Zombor a XVIII. század második felében tehát vegyes lakosságú város. Lakói szerbek, bunyevácok, magyarok, németek, zsidók. A lakosság vallási megoszlottsága is hasonló. A római katolikus Szentháromság plébániatemplom 1752–1762 között épült, egy korábbi, a Boszniából érkezett ferences barátok által 1717-ben épített templom helyén. A pravoszlávok első temploma szintén 1717-ben emeltetett, melynek helyén 1759-ben építették az ortodox Szent György-templomot. A Szent János tiszteletére emelt

kis szerb templom azonban még korábbi, s az oppidum falain kívül állt. A lakossághoz hasonlóan, az iparosodás kezdeti időszakában, tehát a zombori iparosok is elkülönültek vallásuk szerint katolikusokra és nem-katolikusokra, ez utóbbiak kimondottan a szerbek.

A tárgyalt időszak a céhek virágkorát jelzi ebben a szabad királyi várossá lett egykori mezővárosban. Az egyre gyarapodó lakosság mindinkább vonzotta nemcsak a környék falvaiból, kisebb városaiból, de távoli vidékekről is az iparosokat a hetipiacos és vásárváros Zomborba. A helybeliek pedig, érdekeik megvédése céljából, céhekbe társultak, melyek szigorú rendszabályaikkal igyekeztek távol tartani az idegeneket, illetve a kontárokot, na meg a konkurenciát. Ezért Zomborban már 1765-ben megalakult külön a katolikus és külön az ortodox kerékgyártók, ácsok, kovácsok, lakatosok, gombkötők, vargák, kalaposok céhe. Sorjázva követte ezt a többi mesterség is: 1774-ben a bognárok; 1815-ben a takácsok; 1816-ban a mészárosok, szappanosok; 1817-ben a szabók; 1819-ben a kéményseprők; 1820-ban a szíjgyártók, az asztalosok, a lakatosok, a csizmadiák; 1821-ben a kőművesek, a kádárok, az ácsok céhe; 1822-ben a szűcsök; 1824-ben a német szabók; 1825-ben a szerb bocskorosok; 1827-ben a kötélverők; 1828-ban a kalmárok; 1824-ben a római katolikus szabók és szűrszabók (magyar szabók) céhe; 1840-ben külön a magyar szabók céhe; 1841-ben a harisnyakötők céhe jött létre.

Egy-egy céh tagjai az egyazon mesterséget űző mesterek, legények (segédek) és inasok voltak. A városi magisztrátus állított minden céh élére városi felügyelőt. A céhszabályzat rendelete vonatkozott a termelés mennyiségére, az áru minőségére, az árra, a munkabérre, a munkaidő tartamára, a legénnyé, illetve mesterré válás feltételeire, és igyekezett megakadályozni a nem céhbelieket az iparüzésben (ezt szolgálta az alapanyag-beszerzési, áruértékesítési, vásárokon való részvétellel, valamint a városban történő letelepedésre vonatkozó tilalom stb.).

Minden céhnek megvolt a maga zászlaja. A zászló rangot jelentett, az illető szakma becsét, jelentőségét. Ki is díszítették, s felszentelése után felvonuláson mutatták be a városban. 1772-ben szentelték fel Zomborban a katolikus szűcsök zászlaját, mely 900 forintba került (a tanító évi díja 100–102 forint volt); a vargáké úgyszintén abban az évben készült, s ugyanannyiba került, míg a papucsosok lila céhzászlajáért kereken 1000 forintot fizettek. A céhzászlókat II. József 1781-ben kelt rendelete alapján a templomban őrizték.

A XIX. század elejére a konzervatív, merev céhszabályok az iparosodás, az ipari fejlődés kerékkötőivé váltak, hiszen általuk a céhek a megszerzett privilégiumaikat őrizték, s nem engedték meg újabb mesterek letelepedését, vagyis a konkurencia megjelenését a városban. Összeütközésbe kerültek a zombori vásárokon, piacokon termékeiket árusítani kívánó környékbeli iparosmesterekkel. Ily módon a városkasszát is megfosztották az árusításért járó díj összegétől, a kapupénztől, úthasználati díjtól. Számos ellentét származott vallási elkülönülésük miatt is, pl. az egyik vallás iparosai nyitva akarták tartani üzleteiket a másik vallás egyházi ünnepein. Pedig városi törvény szabályozta hogy mindkét vallás nagy ünnepein zárva legyenek az üzletek, még kisebb ünnepeken is 11 órakor le kellett húzni a redőnyt. Ezzel sokan nem értettek egyet. Meg-megszegték az előírást. A magisztrátus többször is foglalkozott ezzel a kérdéssel.

A céhek 1872-ig álltak fenn, ekkor országos rendelettel beszüntették őket. De az 1884-ben megszületett ipartörvény után 1887-ben már létrejött Zomborban az ipartestület, az iparosok újabb érdekvédelmi intézménye.

A Királyi Helytartóság az 1771. május 14-én kelt királyi rendelet értelmében megparancsolta a zombori városi tanácsnak, hogy az év végéig készítsen jegyzéket a mellékelt utasítás szerint, és juttassa el hozzá. A gróf Csáky János, Skerlez Ferenc, Prezdor Mihály által aláírt, Pozsonyban 1772. június 1-jén kelt értesítést a Zombori Történelmi Levéltár őrzi a Zombor szabad királyi város magisztrátusának fondjában a 111/1772. Acta Anni iratok között. A 220 éves adatlapok a következőkről tanúskodnak:

– Zombornak a hozzá tartozó pusztákkal 1772-ben összesen 20 314 lakosa volt, 9320 férfi és 10 994 nő;

– A katolikusok száma 10 950, a nem katolikusoké 9364;

– Katolikus férfi 3751, fiúgyermek 1282, nő 4560, leánygyermek 2639 élt a városban;

– A nem katolikus férfiak száma 2892, a fiúgyermeké 1395, a nőké 3596, a leánygyermeké 1481;

– A várost 3862 család lakta;

– Az iparosok száma a következőképpen alakult:

– katolikus mester 321, legény 499, inas 159;

– nem katolikus mester 156, legény 299, inas 136;

tehát Zomborban 1772-ben összesen 477 iparosmester dolgozott, s mellettük 798 legény és 295 inas. Iparral összesen 1570 ember foglalkozott, ami a lakosság 7,75%-át jelenti, de az iparosmesterek családja alkotja a zombori családok 12,35%-át, míg a kereskedőké csupán 0,85%-ot tesz ki. És itt még szólni kell azokról a segédekről is, akik már családot alapítottak, de önálló műhelyt még nem nyitottak. Így az iparoscsaládok száma feltehetőleg jóval nagyobb, és az iparosok aránya is a lakosság összességét tekintve. Ebből is kiviláglik az ipar jelentősége a várost foglalkozási tényezőjeként.

Iparnemek szerinti megoszlás (Schema Conscriptio Animar)

<i>Iparos</i>	<i>katolikus</i>				<i>nem katolikus</i>			
	mester	segéd	inas	össz.	mester	segéd	inas	össz.
Vízhordó	2	1	0	3	1	1	1	3
Hímvarró	0	–	–	0	–	–	–	–
Erszényes, irhagyártó	2	1	0	3	1	2	1	4
Ládakészítő asztalos	10	23	6	39	5	11	5	21

<i>Iparos</i>	<i>katolikus</i>				<i>nem katolikus</i>			
	mester	segéd	inas	össz.	mester	segéd	inas	össz.
Ércöntő	0	–	–	0	–	–	–	–
Aranyműves	6	8	7	21	4	0	3	7
Aranyverő, fűstműves	0	–	–	0	–	–	–	–
Füldős	0	–	–	0	–	–	–	–
Serfőző	0	–	–	0	–	–	–	–
Sarkantyú- műves	–	0	–	–	0	–	–	–
Kéményseprő	0	4	1	6	0	–	–	–
Harangöntő	1	1	0	2	0	–	–	–
Parókás, fodrász	2	2	1	5	0	–	–	–
Kávés, Tímár, bőrgyártó	3	2	1	6	0	–	–	–
Kártyafestő	2	3	2	7	2	4	3	9
Kesztyűs	4	3	1	8	3	4	3	9
Műszerkovács	0	–	–	0	–	–	–	–
Csatos	0	–	–	0	–	–	–	–
Kulcs- lakatos	1	1	1	3	0	–	–	–
Kosárfonó	3	5	3	11	0	–	–	–
Csizmadia	20	11	7	38	15	14	13	42
Könyvkötő	6	2	3	11	5	4	3	12
Szitás	2	1	0	3	1	1	1	3
Csemege- készítő	–	0	–	–	0	–	–	–
Paplanos	0	–	–	0	–	–	–	–
Késműves, Rézműves, rézmetsző	1	1	0	2	1	2	1	4
Mézesbábos	2	3	1	6	0	–	–	–
Mézesbábos	3	1	0	4	0	–	–	–
Nyereggyártó	4	4	3	11	2	4	2	8
Kovács és patkoló	8	14	2	24	3	8	3	14
Sodronyhúzó	0	–	–	0	–	–	–	–
Fazekas	3	4	4	11	3	5	2	10
Rézöntő, sárgarézműves	0	–	–	0	–	–	–	–
Kardcsiszár	0	–	–	0	–	–	–	–
Órás	2	5	0	7	1	2	1	4
Kertész	12	3	1	16	5	4	3	12

<i>Iparos</i>	<i>katolikus</i>				<i>nem katolikus</i>			
	mester	segéd	inas	össz.	mester	segéd	inas	össz.
Cserepező	3	3	3	9	1	2	1	4
Szerkovács	0	–	–	0	–	–	–	–
Bádogos	4	6	2	12	3	2	0	5
Mészáros	19	9	3	31	8	5	6	19
Kőfaragó	1	6	1	8	1	2	1	4
Ács	3	71	7	81	1	29	3	33
Prémező szabó	1	1	1	3	2	3	1	6
Magyar szíjgyártó	6	2	1	9	2	3	2	7
Német szíjgyártó	1	1	1	3	0	–	–	–
Fegyver- kovács	1	1	0	2	1	2	1	4
Molnár	0	–	–	0	–	–	–	–
Kőműves	6	125	11	142	3	68	5	76
Magyar gombkötő	11	8	4	23	5	6	4	15
Német gombkötő	1	1	1	0	2	0	–	–
Szővő	1	4	1	6	2	5	3	10
Posztósímtó	1	0	0	1	0	–	–	–
Fésűs	2	2	0	4	0	–	–	–
Szűcs	17	16	12	45	8	10	7	25
Patikárius	2	3	0	5	1	2	1	4
Festő	6	6	1	13	0	–	–	–
Halász	0	–	–	0	–	–	–	–
Magyar kalapos	3	2	0	5	2	3	2	7
Német kalapos	3	4	3	10	2	3	2	7
Pék	10	9	7	26	5	6	4	15
Kötélverő	4	3	3	10	3	4	3	10
Kerékgyártó	5	8	0	13	4	7	3	14
Magyar szabó	21	13	5	39	4	6	5	15
Német szabó	15	4	21	40	5	8	4	17
Köszörűs	3	2	0	5	2	3	1	6
Puskás	2	1	0	3	0	–	–	–
Puskaagy- műves	0	–	–	0	–	–	–	–
Bőröndös	0	–	–	0	–	–	–	–
Fűrész	8	22	0	30	3	8	3	14
Szappafőző	5	2	0	7	2	3	1	6

<i>Iparos</i>	<i>katolikus</i>				<i>nem katolikus</i>			
	mester	segéd	inas	össz.	mester	segéd	inas	össz.
Ónműves, cinöntő	3	2	3	8	2	3	2	7
Képfaragó, bálványöntő	2	1	0	3	1	2	1	4
Útkövező	0	–	–	0	–	–	–	–
Német varga	25	26	10	61	8	10	7	25
Szláv varga	0	–	–	0	–	–	–	–
Takács	4	6	0	10	5	4	3	12
Harisnyakötő	3	6	0	9	3	5	3	11
Mázoló, festő	2	0	1	3	0	–	–	–
Borbély	5	11	9	25	4	9	5	18
Esztergályos	2	1	1	4	1	2	1	4
Nyomdász	0	–	–	0	–	–	–	–
Kádár	8	6	3	17	9	6	5	20
Úveges	2	2	1	5	1	2	1	4
Kereskedő	26	17	21	64	7	6	5	18

Zomborban 1772-ben összeírtak 607 (359:248) szolgát, 1698 (975:723) szolgálólányt, cselédet. Iskolaköteles volt 644 (357:287) fiú és 807 (437:370) lány. Napszámosmunkából 164 (89:75) férfi és 147 (68:79) nő élt. A szegényalap segélyéből 39 (24:15) férfi és 56 (36:20) nő tengette életét. Az összeírt koldusok száma 209, ebből 95 (58:37) férfi és 114 (69:45) nő. Olyan idegen vándortanító, aki valamely művészetet vagy nyelveket tanított, 193 volt, 158 férfi és 35 nő, mind katolikusok. Azon özvegyek és árvák száma, akikre a város viselt gondot, így alakult: 40 (27:13) férfi és 51 (31:20) nő. A katolikus szerzetesek száma 57, az apácáké 29, a plébánosoké 5 volt.

Az iparosok táblázatát vizsgálva elmondható, hogy a legtöbb mester a bőrriparban és a ruhakészítő iparban tevékenykedett, mivel termékeik a lakosság legalapvetőbb szükségleteit clégítették ki. Néhány évtizeddel később már ők alkották az iparosság felét. Általában a katolikusok voltak többen, mintegy harmadrésszel.

Az építkezéseknél fontos iparosok nem voltak sokan, 9 kőművest és 4 ács-mestert tartottak számon, viszont a szakma fontosságát bizonyítja, hogy a 13 mesternél 193 legény és 16 inas dolgozott, tehát számuk meghaladta a 200-at. És ide tartozik még a cseréptető-fedő szakma 13 embere is. A ház felszerelési tárgyait készítőik közül az asztalosok (ládakészítők) a legszámosabbak, 15 mester 45 emberrel; majd a 6 fazekasmester következik 15 munkásával.

A táplálkozási igényeket kielégítő mesterek közül legtöbb a mészáros: 27 mester, 14 legény és 9 inas; majd a pék, 15 mester, 15 legény és 11 inas. A 3 mézesbábos szinte egymaga dolgozott, nem volt szüksége alkalmazottakra. Molnárokat nem említi a kimutatás, ami fölöttébb gyanús, hiszen a zombori szárazmalmokról már korábbi adatok is vannak. Úgyszintén halászokról sem

szól az összeírás, hiszen Zombor is, mint még jó néhány alföldi város, nem folyópartra épült. A vizsgált korszakban Zombort körülölelte még a Mosztonga folyó (ma már csak jelentéktelen árok), amelyben bizonyára több halfajta is élt, de ebben az évben senki sem foglalkozott a halászat mesterségével. De a következő, tehát az 1773. évből származó összeírás már a halászokat is számba veszi. Arra azonban nincs utalás, hogy ők vajon a Mosztongán vagy a Zombortól mintegy 20 km-re folyó Dunán halásztak-e. De van adatunk 1779-ből a Mosztongán való halászati jog megszerzése körüli vitákról. Tehát még fontos kenyérkereseti lehetőségnek, hasznot hozó tevékenységnek is nevezhető a mosztongai halászat abban az időben. A halászok hiánya 1772-ben bizonyára csak átmeneti állapot volt, hiszen egy húszeszes lakosságú városban igencsak jelentős lehetett a halfogyasztás.

A kádárság is a táplálkozással és a lakosság foglalkozásával egyaránt kapcsolatot tartó szakma. Az ő számuk – 17 mester, 12 legény, 8 inas – arra utal, hogy akkortájt még jócskán dívott a szőlőtermesztés Zombor határában, illetve a város környékén.

A lakosság foglalkozására utal a kovácsok és patkolók nagy száma (38 fő), és ugyanitt említendő a szíjgyártók fontos helye az iparosrétegben – 9 mester, 6 legény, 4 inas, összesen 19 fő. A nyereggyártók is rokon szakma képviselői: 6 mester 8 legénnyel, 5 inással. A kerékgyártókra is (9 mester, 15 legény, 3 inas) jobbra ilyen jellegű munkához volt szükség.

A szappanosok, borbélyok, fésűsök, parókások, fodrászok, patikáriusok jelenléte a zomboriak egészségügyi és szépítkezési szükségleteit mutatja. A vadászat és a hadviselés kellékeit készítő mesterek közül megtalálhatók a puskások, puskaagyművesek, fegyverkovácsok.

A város igényesebb polgárainak szükségleteit elégítették ki az aranyművesek, rajtuk azonban nemcsak ékszerészeket kell értenünk, hanem a pravoszláv családok vallási szokásaihoz tartozó, a családi ikonok mellett függő tömjénfüstölők, mécesek készítőit, javítóit is. Ugyanígy a képfaragók, bálványöntők, festők és pingálók (esetleg képfírók) is hasonló jellegű feladatok elvégzésére vállalkoztak.

A kártyafestők, könyvkötők is már a kimondottan városi szakmák képviselői Zomborban a XVIII. század közepén.

A különböző szakmák számából következtetni lehet az akkori zombori lakosság foglalkozási összetételére, társadalmi rétegződésére, anyagi állapotára, vallási és nemzeti hovatartozás szerinti megoszlására.

Adatainkból kitűnik, hogy az iparosok száma jelentős Zombor lakosságának arányához viszonyítva, s tovább növekedett, amikor Zombor 1786-ban Bács vármegye székhelye lett. II. József korában ugyanis sok német iparos telepedett le a városban: 1 esztergályos, 1 kesztyűs, 6 molnár, 2 bognár, 1 ónöntő, 1 órás, 2 varga, 2 pék, 3 harisnyakötő, 2 szappanfőző, 1 rézműves, 2 sárgarézműves, 2 nyerges, 1 pecsétmetsző, 6 kádár, 1 késes, 1 tükészítő, 2 kertész, 1 kosárfonó, 1 fésűs, 1 keményítőkészítő, 1 kártyafestő, 2 zenész, 2 fazekas, 2 szitás, 3 német női szabó, 1 flanelkészítő, 1 selyemfestő, 3 lenszővő, 1 kárpitos, 2 köszörűs, 2 burnótkészítő, 2 festő, 1 csirizkészítő.

Az iparosság különböző igényeket elégít ki a vizsgált korszakban, s ez kissé megkülönbözteti Zombort a többi várostól, hiszen itt élt a főispán, a helyettesei, a törvényhatósági tagok jó része, a vármegyei tisztviselők egész hada, s itt

tartózkodtak a vármegyegyűlés tekintetes karai és rendjei is. Ez a tény a kereskedelmet is úgy fellendítette, hogy Zombornak már 1778-ban bejegyzett kereskedő-egyesülete volt.

Jövedelmüket tekintve a zombori iparosok a XVIII. század végén négy kategóriába voltak sorolhatók. Az elsőbe a legnagyobb jövedelműek tartoztak 12-en; a másodikba 32 mester, a harmadikba 50, a legalacsonyabb jövedelmű iparosok csoportját 100 mester alkotta. Ebből is kitűnik, hogy a mesterek fele igen kevés jövedelemmel üzemeltette műhelyét. Ezért kellett nagy többségüknek még földműveléssel is foglalkoznia, ami pedig Zombort ismét a mezővárosok felé közelíti. Mindez meghatározta az iparosok társadalmi helyét, rangját is a városban. A magisztrátusban alig akadt iparos, azonban a külső tanácsban már az ő szavuk nyomott legtöbbit a latban.

Az iparosok között minden bizonnyal akadt több műveltebb, világlátott ember is – gondoljunk csak a kötelező vándorévekre –, akinek nagyobb becsülete volt a városban. Ilyen volt például Utvić Marko szabó, aki a pravoszláv egyházközség gondnokságát is megkapta, s a szerb hősi népének gyűjtésével és lejegyzésével is foglalkozott a XIX. század első felében. Gyűjtését maga Vuk Karadžić, a modern szerb helyesírás megteremtője, a legjelesebb szerb folklorista is felhasználta.

Az iparosok társadalmi rangja környezetenként változó. Zombor szabad királyi városban a megyeszékhely tisztviselőháza volt mindig is a hangadó, majd az iskolavárossá lett Zombor tanítói, tanárai, valamint a klérus tagjai és a földbirtokosok. De az iparosok nélkül elképzelhetetlen volt s maradt egy urbánus környezet kultúrált életmódja.

Irodalom

BELJANSKI, Milenko, 1987: Stogodišnjica Udruženja zanatlija u Somboru 1887–1987. Sombor

BOROVSKY Samu (szerk.), é. n.: Bács-Bodrog vármegye I–II. Budapest

CSOÓR Gáspár (szerk.), 1909: Bácska társadalmi élete ezer arcképpel. Budapest

DUDÁS Gyula (szerk.), 1896: Bács-Bodrog vármegye egyetememes monográfiája I–II. Zombor

HEGEDIŠ, dr Antal: Sombor slobodni kraljevski grad 1749–1849. (kézirat)

MUHI János, 1944: Zombor története, Zombor